

Moderne importord i språka i Norden

Titel:	Tilpassing eller ikke tilpassing? Sammenlikning og resultater	
Forfatter:	Helge Omdal	
Kilde:	Moderne importord i språka i Norden VIII. Nasjonal eller internasjonal skrivemåte? Om importord i seks nordiske språksamfunn, 2008, s. 163-186	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/min/issue/archive	

© Novus forlag 2008

Betingelser for bruk af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Tilpassing eller ikke tilpassing? Sammenlikning og resultater

Helge Omdal
Universitetet i Agder, Kristiansand

1. Innleiing

De nordiske språka som er med i denne undersøkelsen om tilpassing av moderne importord, er islandsk, færøysk, norsk, dansk og svensk (både sverigesvensk og finlandssvensk). I utgangspunktet var det også ønske om at finsk skulle være med, men av kapasitetsgrunner blei ikke den finske undersøkelsen gjennomført. Artiklene i denne boka omhandler *tilpassing i skrift*, og da blir både tilpassing i *skrivemåte* (grafemisk tilpassing) og tilpassing i *bøyning* (morfologisk tilpassing) undersøkt.

Dette delprosjektet – *Tilpassing av importord i nordiske språk* – går inn som en del av det overordna forskningsprosjektet *Moderne importord i språka i Norden (MIN)*, som er et stort anlagt forskningsprosjekt. Det blei initiert av Nordisk språkråd og satt i gang høsten 2001, med Helge Sandøy som leder og koordinator. Artiklene i denne boka tar for seg spørsmålet om og i hvor sterk grad moderne importord – og da først og fremst anglo-amerikanske nyord – tilpasses i de nordiske skriftspråka.

1.1. Om å sammenlikne språk

Dansk, norsk og svensk har mange likheter og fellestrekk både språkstrukturelt og i ordforrådet, og de er innbyrdes forståelige språk. Danmark, Norge og Sverige er også et svært enhetlig område ikke bare språklig, men også når det gjelder sosiale og politiske, utdanningsmessige og kulturelle forhold, og de har mange felles tradisjoner og mye felles historie. De to øyspråka islandsk og færøysk har også mye til felles med Skandinavia kulturelt og historisk. De er i liten grad innbyrdes forståelige og er ikke forståelige i forhold til skandinavisk. Når det gjelder den språkpolitiske situasjonen, har alla språka sin egen «profil», og tilsvarende gjelder for det vi kan kalle den sosiolingvistiske situasjonen. Denne ulikheten er tydelig når vi f.eks. sammenlikner forholdet mellom såkalt standardtalespråk og dialekt. Og ulikhetene i form av variasjoner og variasjonsbredde i skriftspråksnormene er påfallende.

Når det gjelder *tilpassing av moderne importord* i de nordiske skriftspråka, som er formålet med dette delprosjektet, er forutsetningene for mulig tilpassing noe ulike i enkeltspråka, slik det vil gå fram av undersøkelsene av hvert enkelt språk. Dette gjelder både morfologisk og grafemisk. Med tanke på *morfologisk tilpassing* er det i de nordiske språka som er med i denne undersøkelsen, ulike morfologiske system som kan ha betydning for om og hvordan importorda eventuelt tilpasses. Også den

grafemiske tilpassinga har ulike forutsetninger og vil måtte tolkes forskjellig i ulike nordiske språk.

Slike forskjeller mellom de nordiske språka kan tenkes å spille en rolle når en vurderer omfanget eller graden av tilpassing i skrift i hvert enkelt språk. I tillegg har ulike språk visse grafemiske rettskrivingstradisjoner, f.eks. har dansk enkelkonsonant i utlyd, som i (*en*) *bat* (men fordobling i innlyd: *hatte*, også i ordformer som *tilbuddet*, *biskopper*, *kendisser*), mens norsk og svensk har dobbelkonsonant (*bati*) etter kort vokal både i utlyd og innlyd. Denne ulikheten i skrivemåte er en refleks av danskens kortstavingsforhold, men ikke desto mindre vil et ord som engelsk *web* oppfattes som utilpassa både når det gjelder *w* og *b* i norsk og svensk, som i tilpassa form skulle ha *vebb*. En slik skrivemåte med dobbel konsonant i utlyd ville derimot være «udansk», og etter danske rettskrivingsprinsipper skulle da bare *w* justeres til *v*: *veb*.

Det er også grunn til å nevne de forskjellige *normeringstradisjonene* og *normeringspraksisene* i nordiske språk. Norsk og svensk har tradisjon for ei sterkere normert tilpassing av importord i skrift enn det som er tilfellet i dansk, f.eks. har engelsk *tape* en alternativ norsk skrivemåte *tejp*, og tilsvarende i svensk: *tejp*. Da vil mest sannsynlig eventuelle forekomster av disse skrivemåtene i norsk eller svensk ha sin bakgrunn i offisiell normering. Derimot vil en antakelig kunne oppfatte eksempler på tilpassing av skrivemåter i dansk som noe mer spontane eller folkestyrte på bakgrunn av den danske tradisjonen med stor varsomhet i normering av skriftspråket. Ellers er det grunn til å nevne den uvanlig effektive styringa i retning av offisielt anerkjent norm som vi finner i islandsk, der lojaliteten mot det som anses å være rett og riktig språkbruk, også gjenspeiles i språkbruken som forekommer i avisene. Det islandske avispråket inneholder derfor ikke spesielt mange «overraskelser» i forhold til offisiell norm. Denne lojaliteten mot offisiell islandsk språknorm mangler trulig sitt sidestykke både i Norden og i de fleste andre språksamfunn, og den eventuelle tilpassinga som registreres i avisspråket, er for en stor del et resultat av den offisielle normeringa.

I ulike språk kan det være aktuelt med diverse tilpassingsstrategier. En tenker da helst på strategier som er styrt av av normeringsmyndighetene, men det kan også være mer eller mindre tilfeldige strategier som benyttes av grupper av språkbrukere. I enkelte tilfeller blir f.eks. skrivemåter eller bøyingsformer tatt i bruk uten at de har fått et offisielt stempel fra språkråd, departement eller andre språknormeringsinstitusjoner, mens tilrådde skrivemåter, terminologi eller avløyserord i andre tilfeller ikke blir tatt i bruk av språkbrukerne. Ofte ser en eksempler på at strategien med avløyserord for importord ikke er vellykka, mens forslag fra enkeltpersoner kan bli populære og tas i bruk av alle uten noen forutgående forslagsprosedyre. Derfor må en være åpen for at tilpassinga i skrift ikke alltid er å se på som «naturlig» eller spontan språkutvikling. Like ens kan myndighetenes språkpolitikk ha betydning for hva slags tilpassing en finner i de forskjellige språksamfunna. Det at myndighetene i de forskjellige nordiske språksamfunna ikke har samme språkpolitiske ideologi eller språkpolitiske oppfatninger, vil naturligvis ha avgjørende betydning for om en i ett nordisk språk finner at tilpassinga har vært mer eller mindre omfattende enn i et annet nordisk språk. Slike forhold vil bli kommentert i sammenheng med omtalen av delundersøkelsene.

I tillegg til de språklige og språkpolitiske faktorene som jeg har pekt på her, og som kan innvirke på resultatene av undersøkelsene, kommer andre forhold som har sammenheng med gjennomføringa av undersøkelsene – jeg tenker da i første rekke på *metodiske og tolkningsmessige sider av granskinga*. Sjøl om det i B1-prosjektet var forsøkt presisert og avtalt mange felles undersøkelsesprosedyrer, inndelingsprinsipper, grupperinger av og tolkningsmåter for materialet, forekommer det likevel forskjeller i deler av presentasjonene av enkeltresultata for de språka som er med i undersøkelsen. Dette kan ha ulike årsaker, bl.a. at de som har hatt ansvar for delundersøkelsene, har hatt arbeidsplassen sin forskjellige steder i Norden. I en ideell verden ville prosjektmedarbeiderne ha gått inn i et arbeidsfelleskap, og arbeidet ville ha foregått samtidig for alle språka. Men slik var det ikke mulig å få utført undersøkelsene. Av praktiske og arbeidsmessige årsaker kunne noen starte og langt på veg fullføre undersøkelsen sin før andre var kommet skikkelig i gang, og arbeids- og foreldrepermisjoner gjorde sitt til at arbeidet ikke foregikk parallelt i de fem landa (undersøkelsen av de to svenske delene blei utført i Helsingfors).

2. Materiale

I kapitlet «Innleiing» (denne boka) blir det gjort nærmere greie for utvelgning av materiale (moderne importord) i A-delen av MIN-undersøkelsen, for skillet mellom ordforekomster og leksemer, og for hva slags ordkategorier en skilte ut fra importord-utvalget som skulle granskas

Oversikt over antall forekomster av moderne importord (etter utelating av initialord osv.) som er brukt som materiale i undersøkelsene for hvert språk, er gitt i tabell 1.

Tabell 1: Antall importordforekomster for hvert språk

	<i>Antall ordforekomster</i>
<i>Islandsk</i>	458
<i>Færøysk</i>	653
<i>Norsk</i>	1822
<i>Dansk</i>	2368
<i>Svensk</i>	4633
- <i>Finlandssvensk</i>	994
- <i>Sverigesvensk</i>	3639

Vi ser at det er store forskjeller i antall ordforekomster for de ulike språka, noe som bl.a. har sammenheng med størrelsen på avisene og antallet tilgjengelige aviser. Det var til dels betydelige forskjeller i tekstmengde mellom de forskjellige avisene, f.eks. hadde den norske avisa *Aftenposten* fra 16. september 2000 om lag 175 000 ord, mens det i den færøyske avisa *Nordlys* fra 8. september 2000 bare var om lag 8000 ord. Disse ulikhetene i tekstmengde kommer naturlig nok klart til uttrykk ved sammen-

likninga av samla antall importord i islandsk og færøysk i forhold til de andre nordiske språka.

Islandsk og færøysk har et beskjedent antall ordforekomster til disposisjon for undersøkelsen, og for disse to språka var det naturlig å supplere materialet med ord fra ulike tekstsamlinger og ordbøker. Forfatterne av den islandske og færøyske studien gjør greie for hvordan de supplerte materialet for å få et tilstrekkelig grunnlag for undersøkelsen. Denne typen metodisk tilpassing blei vurdert som en nødvendighet – i og med at omfanget av avisene varierer sterkt. Den svenske delen, som representerer det største nordiske språksamfunnet, har klart flest importordsbelegg, men dersom vi ser på sverigesvensk og finlandssvensk isolert, er omfanget av materialet for den finlandssvenske delen relativt beskjedent. For alle undersøkelsene utgjorde «strykningene» (initialord o.l.) som først var foretatt, en kraftig reduksjon, i både det danske og det norske materialet er det tale om 17 %.

I den enkelte studien blir materialet presentert mer detaljert, men det er grunn til å nevne at antallet importordforekomster i materialgrunnlaget gjennomgående er betydelig større i 2000 enn i 1975 – f.eks. er talla for den svenske undersøkelsen henholdsvis 3757 og 876 (Mickwitz, denne boka), for den norske 1752 og 453 (Omdal, denne boka). Grunnlaget for å studere utviklingstendenser i 25-årsperioden hadde vært mer solid dersom det hadde vært en tallmessig bedre balanse mellom importorda i de to avisårgangene.

Når det gjelder antallet leksemer, er det forståelig nok en god del mindre enn antallet ordforekomster. For de to språka med færrest importordsbelegg, islandsk og færøysk, utgjør leksemntallet litt over halvparten av antallet ordforekomster. I språk med større antall ordforekomster, som norsk og dansk, er leksemntallet derimot godt under halvparten av ordforekomsttallet. Dette kan ha sammenheng med at når materialet utvides og tallet på ordforekomster stiger, skjer det gjerne ved at mange frekvente ord får stadig flere belegg.

3. Morfologi

3.1. Morfologisk struktur i importorda

Det kan ha interesse å studere den morfologiske strukturen i importorda. Importorda i materialet består av to hovedkategorier, *direkte importord* og *hybride importord* – og dermed kan det være nyttig i første rekke å få en oversikt over hvordan fordelinga er mellom usammensatte ord (*direkte importord*) og sammensatte ord (*hybride importord*). Hybrider er sammensetninger av en importorddel og en heimlig del. Om ulike typer hybridord (med importord som førsteledd eller sisteledd) og vurdering av dem i forhold til morfologisk tilpassing, se artikkelen «Innleiing» (i denne boka).

Kategorien *hybrider* utgjør en stor andel af de tilpassa ordforekomstene, men i alle språka utgjør hybridorda likevel en klart mindre del av importorda enn de usammensatte (se tabell 2). Størst er andelen hybridord i dansk (39 %), men også i dansk er det i fordelinga av importord mellom de to kategoriene hybridord og direkte importord tallmessig tydelig overvekt av direkte importord.

Tabell 2: Prosentdel hybride importord

	<i>Med importord som førsteledd</i>	<i>Med importord som sisteledd</i>	<i>Prosent hybride importord i alt</i>
<i>Islandsk</i>	28	5	33
<i>Færøysk</i>	23	7	30
<i>Norsk</i>	13	9	22
<i>Dansk</i>	23	16	39
<i>Svensk</i>	23	13	36
- <i>Sverigesvensk</i>	22	14	36
- <i>Finlandssvensk</i>	27	10	37

Det blir gjerne antatt at sammensetninger med et importord som førsteledd er enkleste måten å «introdusere» et importord på, ettersom importordet da kan stå i opphavlig form (med opphavlig skrivemåte og i ubøyd form), f.eks. *copyright-avtalen*, *mailadresse*. Dersom en tenker seg at dette skulle være en mye brukt praksis i handteringa av importord, ville en muligens ha venta at andelen av denne kategorien importord var relativt høg. Prosentvis varierer kategorien hybridord med utenlandsk førsteledd og nordisk andreledd en del mellom språka. Den er minst i norsk (med 13 % slike sammensetninger). I alle de andre språka finner vi en prosentandel på 20-tallet. I den svenske undersøkelsen er det en mindre forskjell mellom sverigesvensk (med 22 %) og finlandssvensk (med 27 %), uten at Mickwitz (artikkel denne boka) tillegger forskjellen nevneverdig betydning.

Med tanke på fordelinga mellom hybridord med importert førsteledd og hybridord med importert sisteledd, ser vi at kategorien hybridord med importert sisteledd er den minste av de to – til dels betydelig mindre (i islandsk og færøysk). Dette er et interessant poeng ved undersøkelsen av den morfologiske strukturen i importorda, og dermed støttes antakelsen om at sammensetninger med importordet i førsteleddet kan være en enklere måte å introdusere importord på. Og det at utslaga er sterkest i islandsk og færøysk, harmonerer godt med oppfatningene av disse språka som mer «bøyningstunge», og dermed mindre «tilpassingsåpne», enn de skandinaviske språka. I den islandske undersøkelsen beskriver Ásta Svavarsdóttir dette forholdet slik:

«Størstedelen af hybridordene har et importeret førsteled og et hjemligt ord eller suffiks som sidsteled. Derimod er der forholdsvis få hybrider med importord som det sidste led. Denne forskel er interessant mht. at det er sidsteleddet som bøjes, mens det første led i sammensætninger ikke kræver nogen yderligere tilpasning. Det viser sig også at de importord der forekommer som sidste led i hybrider, næsten udelukkende er etablerede og godt tilpassede, fx *kas(s)etta* 'kassette', *grill* og *jeppi* 'jeep'. Til gengæld er mange af de importord der forekommer som det første led i hybridord ortografisk utilpassede, fx *terylenebuksur* 'terylenebukser', *silicone gúmmí* 'silikonegummi' og *zoomlinsa* 'zoomlinse'. I sådanne tilfælde kan den morfologiske tilpasning faktisk siges netop at bestå i selve placeringen, enten ved at sidsteleddet i et

sammensat ord i engelsk bliver oversat, eller ved at der dannes en islandsk sammensætning hvor et hjemligt element er tilføjet til importordet. Ord som fx *Cheddarostur* (eng. *Cheddar + ostur* 'ost') og *bleiserjakke* (eng. *blazer + jakke* 'jakke'), hvor det sidste led er en gengivelse af en (del af) betydningen i det første led snarere end en indholdsmæssig tilføjelse, antyder at der er tale om en morfologisk tilpasningsstrategi i tillegg til den semantiske funktion at gøre betydningen mere gennemskuelig i modtagersproget.»

3.2. Morfologisk tilpassing av importorda

Med tanke på å få en mest mulig felles oversikt over morfologisk tilpassing og ikke-tilpassing i de nordiske språka som er med i undersøkelsen, blei det fastsatt morfologiske underkategorier til bruk for videre gruppering i tre hovedkategorier. Underkategoriene er:

- A: Hybridord med importord som førsteledd, eks. *mailadresse*
- B: Hybridord med importord som sisteledd, eks. *takrails*
- C: Avleiinger og bøyde ord, eks. *poppete*
- D: Morfologisk nøytrale, morfosyntaktisk tilpassa ord, eks. ... *med dobbel carport*
- E: Morfologisk og morfosyntaktisk nøytrale ord, eks. ... *ledige plasser på cruise*
- F: importord uten setningskontekst, ord i lister, eks. ... *2 boder, kabel-tv, calling*.
- G: Ord med fremmed (utenlandsk) bøyningssending, eks. *downlights*

Underkategoriene grupperer seg i disse tre hovedkategoriene:

1. Morfologisk tilpassa ord (A, B, C)
2. Morfologisk nøytrale importord (D, E F)
3. Ord med utenlandsk morfologi (G)

Underkategoriene er oppførte med antall forekomster og prosentandeler i hvert av artikkelbidraga. For oversiktens skyld er også fraser, sitater og kodeveksling tatt med, men er holdt utafør kategoriene som inngår i den samla oversikten. Her skal vi se nærmere på en oversikt av forekomster og størrelse for hver av hovedkategoriene for de forskjellige språka (jf. tabell 3).

Tabell 3: Oversikt over morfologisk tilpassing (i prosent)

	<i>Morfologisk tilpassa importord</i>	<i>Morfologisk nøytrale importord</i>	<i>Ord med utenlandsk morfologi</i>
<i>Islandsk</i>	59	39	2
<i>Færøysk</i>	58	40	2
<i>Norsk</i>	43	55	3
<i>Dansk</i>	57	39	4
<i>Finlandssvensk</i>	62	37	2
<i>Sverigesvensk</i>	55	42	3

Det er forbausende ensarta resultater for alle tre hovedkategoriene i alle språka. Variasjonen innafor morfologisk tilpassa importord er fra 43 % (norsk) til 62 % (finlandssvensk). For kategorien morfologisk nøytrale importord varierer prosentandelen fra 37 (finlandssvensk) til 55 (norsk). Forholdet mellom andel morfologisk tilpassa og morfologisk nøytrale er også interessant å observere. Det er bare norsk som har en større andel nøytrale (55 %) enn tilpassa importord (43 %), for de andre språka er det overvekt av morfologisk tilpassa importord. Men sammenlagt for de to kategoriene er det faktisk for alle seks språksamfunna tale om heile 96–98 prosent importord som morfologisk er markert som tilpassa eller nøytrale, dvs. at bare 2–4 prosent av importorda i disse nordiske språka er markert som direkte ikke-tilpassa. Det er grunn til å merke seg disse små prosenttalla, og at de er små både i formrike språk som islandsk og færøysk og i de morfologisk enklere skandinaviske språka. Talla kan antakelig tolkes slik at importordbruken i de nordiske språka foregår på en lite «konfliktfylt» måte i forhold til det enkelte nordiske språksystemet, og at den nordiske språkstrukturen og det nordiske språksystemet og bøyningssystemet står svært sterkt. Samtidig tyder resultatata på at de nordiske språka er relativt åpne for opptak av importord, dvs. at det fins flere måter å tilpasse dem morfologisk på. Vi har omtalt sammensetninger (hybrider) som én mulighet, særlig når importordet står som førsteledd.

Et annet forhold som utvilsomt er viktig for muligheten for å ta inn importord i nordiske tekster relativt problemfritt, er fenomenet som omtales som «naken form». I flere nordiske språk er det i mange tilfeller slik at en kan ta i bruk et nytt ord i ubøyd form for å unngå ei «tvangstilpassing» – og på den måten slipper en å måtte ta stilling til f.eks. genusspørsmål eller andre bøyingsforhold. Johansson & Graedler (2002: 18) omtaler denne tendensen til å bruke «nakne» former av substantivet ved importord, og sier at det hender at engelske substantiv i entall kan stå uten ending der en ellers ville ha venta bestemthetsbøyning etter norsk mønster. De framholder at det kan virke som det er enklere å bruke dette mønsteret ved fremmede former enn ellers.

«Men også andre ord har lett for å forekomme uten endelse i bestemt form. Denne måten å unngå bøyning på ved å utnytte språkets 'smutt-hull' kan kanskje ses på som en fjerde integreringsstrategi, en *unngåelsesstrategi* [...]»

Bruken av nakne former kan for en stor del karakteriseres som nøytral i en morfologisk tilpassingssammenheng, og vil kunne oppfattes som en aktuell mulighet, eller som et tenkelig alternativ til andre måter å introdusere importord på. Mickwitz (artikkel om svensk i denne boka) viser til en undersøkelse av Chrystal (1988) om engelsk i svensk avisspråk, og kommenterer i den sammenhengen at Chrystal «konstaterar vad gäller morfologin att de flesta substantiv i hennes annonsmaterial står i «naken form» – dvs. så att varken genus eller species framgår av kontexten». Også i dansk er nakne former mye i bruk både i annonsetekster og andre tekstslag, og i skandinavisk avisspråk er det ikke uvanlig i overskrifter. Her er to slike eksempler fra nettavisa til *Politiken* 16.06.2008:

«Flugtbilist forstyrrede kaffedrik i domkirke»
 «Præst er rystet og lettet.»

Ifølge Ásta Svavarsdóttir (artikkel i denne boka) er «nøgne bøjningsformer» også «meget almindelige i islandsk»; der er det ikke avgrensa til overskrifter, ettersom ubestemt artikkel mangler i islandsk.

Dermed framstår muligheten for bruk av nakne eller ubøyde former som en svært aktuell importstrategi for utenlandske ord i nordiske språk.

3.3. Morfologiske variabler

Som et felles grunnlag for undersøkelsen av morfologisk tilpassing i de nordiske språka valgte prosjektgruppa å ta utgangspunkt i åtte morfologiske variabler (M-variabler) i den grad de var relevante for det enkelte språket:

- M1 genustilknytning
- M2 adjektivbøyning (f.eks. *-e* i pl.)
- M3 verbalbøyning (f.eks. preteritum *-ed* (*booked*))
- M4 flertallsending på *-s* («kaps»-dannelser)
- M5 *-ing* eller *-ning*
- M6 dobbelkonsonant eller enkelkonsonant (f.eks. engelsk *hot* > *hott*)
- M7 «unordisk» bruk av apostrof ved genitiv og andre steder
- M8 særskriving/sammenskriving

M1: Tildeling av genus (kjønn)

Importord som er substantiv, må i nordiske språk «finne sitt genus». I de skandinaviske språka dansk og svensk er det tale om to kjønn: nøytrum og utrum («felleskjønn»). Nynorsk har et gjennomført tre genus-system, mens forholdet for bokmål er mer «flytende». Mange av de store norske avisene praktiserer et relativt konservativt bokmål med ubetydelige innslag av femininum, og i den norske delen er det derfor av praktiske grunner bare skilt mellom to genuskategorier: utrum («felleskjønn») og nøytrum (intetkjønn) ved variabelen *M1: tildeling av genus (kjønn)*.

I islandsk blei genustildeling i ca. 330 substantivforekomster analysert. Ut fra både morfologiske trekk og morfosyntaktiske kjennetegn kan en med sikkerhet si at 45 % av disse har fått tildelt genus. Fordelinga mellom m., f., n. og umarkert er henholdsvis 15 %, 10 % og 20 %, mens 55 % er umarkert.

I færøysk har 120 av 421 tilpassa substantiv fått tilpassa bøyingsmorfologien, og av de tilpassa formene er 70 markert for maskulinum, 15 for femininum og 35 for nøytrum (henholdsvis 58 %, 13 % og 29 %). Prosentvis fordeling mellom kjønna for importorda er noe overraskende, og hva slags kjønn det enkelte ordet får i færøysk, er også avhengig av særskilte forhold.

«Disse tal kan sammenlignes med fordelingen mellom de tre genera i FO [Færøyske Orðabók], som viser henholdsvis 24 %, 21 % og 21 % (Zakariassen 1994: 93), og vi ser, at maskulinum i særdeleshed, men også neutrum, har præferanse ved genustildelingen i importord. Resultatet er interessant, når vi samtidig ved, at maskulinum nominativ er en markert form (-ur), medens femininum og neutrum ingen endelse har og altså er neutrale. Som vi har set ovenfor, er nominativ sterkt representert i formerne af importord. Således representerer genustildelingen ingen 'undvigelsesstrategi' [...] Hvilket køn får så de importerede substantiver? Clausén (1978: 61) skriver, at "Valet af genus är ofta godtyckligt". Mange ord, det være sig danske eller fremmede importeret via dansk, som i dansk har fælleskøn, får maskulint genus og dermed nominativendelsen -ur (f.eks. *filmur, kapitalur, musikkur*), men de kan også blive femininum, uden nominativsendelse (f.eks. *kanal, café, tomat*) eller svage med endelsen -a (f.eks. *jingla, servisa*).» (Simonsen & Sandøy, denne boka.)

I norsk er det funnet 1447 substantiv, og av disse har 53 utenlandsk morfologi (for det meste engelsk pl. på -s). For de resterende er det grunn til å merke seg at det bare er en svært liten del av substantiva som forekommer med genuskjenne tegn (10 %), og av disse er storparten felleskjønn (7 %), mens bare 3 % er intetkjønn. (90 % er nøytrale.) Når det gjelder engelske importord generelt i norsk, er forholdet at bare 10–20 prosent av substantiva er intetkjønn (Johansson & Graedler 2002: 183–184). Det som likevel her er mest iøynefallende, er den store andelen av substantiv uten genusmarkering. Dette skyldes delvis at en del av importorda forekommer som første sammensetningsledd (f.eks. *rock* i *rockoperaen*), og tekstmaterialet består for en stor del av annonsetekster. Nakne former ser dessuten ut til å være en naturlig inngangsport for importorda. For øvrig viser Margrethe Heidemann Andersen og Pia Jarvad (se artikkel i denne boka) til en undersøkelse i dansk av Katrine Bønlykke Olsen (2002), der importorda også i svært stor grad er nøytrale i genussammenheng: «Hele 91 % af substantiverne i singularis ubestemt er i hendes materiale uden køn, mens det samme tal for singularis bestemt form er 32 %.»

I dansk er felleskjønn langt mer vanlig enn intetkjønn, også i importord. «Ifølge Jarvad er 90 % af de ord der findes i *Nye Ord i dansk 1955–1975*, fælleskøn. Det svarer omtrent til normalfordelingen hvor hjemlige danske ord er fælleskøn i ca. 80 % af tilfældene (Jarvad 1995: 72 f.).» (Andersen & Jarvad, artikkel i denne boka.) Materialet for dansk består av 1806 ordforekomster av substantiv. 10 % av substantiva forekommer i intetkjønn, mens 22 % opptrer i felleskjønn. Den klart største gruppa utgjøres likevel av substantiv som er nøytrale. Tilsvarende forhold er også beskrevet i andre danske undersøkelser av fordeling av genus.

På samme måte som i dansk, er også den aller største kategorien av substantiv som er tildelt kjønn i svensk, utrum.

Det som kommer fram i undersøkelsen av variabelen M1, er at en svært stor andel av substantivforekomstene er nøytrale i forhold til genusmarkering. For øvrig er forholdet når det gjelder den prosentvise fordelinga av substantiv som er markert med genus, at det ikke er store avvik fra det som er vanlig «normalfordeling» i det enkelte språket. Et visst forbehold må tas for færøysk, men antallet substantiv med kjønnstildeling er lite, og tilfeldigheter kan ha spilt en rolle. I færøysk er det dessuten

rimelig å ta hensyn til påvirkning fra dansk, ettersom importorda ofte kommer dit via Danmark.

M2: Adjektivbøyning

Normalt blir adjektiv bøyd i kjønn (*stor* m. og f., *stort* n.) og tall (*store steiner* m. pl., *store bus* n. pl.). Også bestemt form av adjektivet (uansett kjønn) får (i norsk) samme ending som i flertall (*det store huset*, *de store busa*). I de nordiske språka varierer adjektivbøyning noe mellom de skandinaviske språka, men i færøysk og islandsk er bøyningsmønster mer utbygd enn i skandinavisk.

En del av importorda er adjektiv, og det er et tegn på tilpassing dersom de opptrer i importørspråket med bøyde former.

I islandsk er antallet adjektivforekomster lite (28) med om lag en halvpart i hver av kategoriene bøyd og ubøyd. Dette er en mindre andel bøyde former enn i de andre undersøkte språka. Konklusjonen er at importerte adjektiv i islandsk vanligvis ikke bøyes, dersom de da ikke har et tilpassa suffiks. Aktuelle suffiks er *-ískur* (som i *póstmóðernískur* 'postmodernistisk'), *-(t)ífur* (i *figuratífur* 'figuratív'), i tillegg til perf. part.-suffikset *-aður* (f.eks. i *stressaður* 'stressa'). Ord med alle tre suffikser har ei regelmessig bøyning ifølge islandske regler.

Også i færøysk er tallet på adjektivforekomster svært lite (24), men alle så nær som ett er tilpassa bøyningssystemet. De fleste har paralleller til islandsk (med tilsvarende suffikser).

Beleggtallet i norsk og dansk er betydelig høyere enn i islandsk og færøysk, og resultat av adjektivundersøkelsen er også svært like i de to skandinaviske språka. Antallet adjektivforekomster i norsk er 248. Motsatt av hva som er tilfellet med substantiva (tildeling av kjønn), forekommer heile to tredeler av belegga med bøyningkjennemerke. Andelen nøytrale er mindre enn en tredel. De ubøyde formene er ubetydelige i antall (5 %), men de representerer importord som virker mer resistente mot tilpassing enn andre adjektiv. Her finner vi bl.a. opprinnelige partisippformer som *advanced* og *rigged* («29' Ketch-rigged motorseiler»), adjektiv med endingene *-ic* og *-y*: *metallic*, *non-alkoholic* (sic), *dynamic*, *fancy* og *sexy* («min sexy hemmelighet»), og *outboard* («et outboard seil»). Likevel er det grunn til å merke seg at så stor del av adjektiva opptrer med norske bøyningkjennemerker, og at storparten av de resterende adjektivbelegga unngår markering med ikke-norske morfologiske eller morfosyntaktiske kjennetegn, og slik opptrer i nøytral form. Dermed kan adjektiva se ut til å være en ordklasse som lett blir integrert i det norske språksystemet.

Nesten nøyaktig tilsvarende fordeling mellom adjektivkategoriene bøyd, ubøyd og nøytral som er funnet i det norske adjektivmaterialet, finner vi også i dansk. Beleggtallet er her 171, mens den prosentvise fordelinga er 66 % bøyd, 30 % nøytral og 4 % ubøyd. De 7 belegga på ubøyd er bl.a. engelskspråklige skriftformer som *asian*, *black*, *sexy* og *macho*. Også i dansk blir konklusjonen at importord som tilhører ordklassen adjektiv, lett integreres og tilpasses til det danske språksystemet.

M3: Verbalbøyning (f.eks. preteritum -ed (booked))

Antall forekomster av verb i materialet er svært beskjedent, f.eks. bare 9 belegg i islandsk, og blant belegga er det tilsvarende færre eksempler på aktuelle preteritums- eller partisippformer. I norsk er det to forekomster med engelsk skrivemåte *-ed*: *-rigged* og *advanced*. I dansk er det «i alt 49 preteritum participiumsforekomster i materialet. Kun to, nemlig *booked* og *coated* har bevaret den engelske endelse *-ed*. Resten, fx *gearet*, *tacklet* og *laminert*; *topseedede* og *supersexede* er tilpasset med danske bøjningsformer.» (Andersen & Jarvad, denne boka.)

Ettersom materialet for denne variabelen er så spinkelt, er det ikke grunnlag for å diskutere et samla resultat. Det som likevel kommer fram etter gjennomgangen av dette importordutvalget, er at engelske verbalbøyningsformer nesten er fraværende i de nordiske språka, og dermed ikke er en grammatisk kategori som ser ut til å påvirke nordiske språk.

M4: Flertallsending på -s

Blant ordforekomstene som grupperes under manglende morfologisk tilpassing, dreier det seg for en del om substantiv med engelsk *-s*-pluralis. Ulike nordisk språk har overtatt den engelske flertallsmarkeringa *-s* sammen med importen av enkelte substantiv. Såkalte ‘klipsord’ (svensk ‘kepsbildningar’) er en egen kategori av disse. Et klipsord kan defineres som et importord der den opphavlige flertallsendinga på *-s* er i ferd med å bli en del av stammen i det nordiske ordet, og da kan ordet i tillegg til *-s* få «normal» nordisk ending i entall eller flertal, og eventuelt avleiingssuffiks (Johansson & Graedler 2002: 192ff.). Noen slike eksempler er *tanks*, *jeans*, *caps*, *fans*, *tips*, *snacks* og *chips*. Bøyde former kan være (norsk) *capsen*, *capser*, *capsene*; *tanksen* osv. Det vanligste er likevel at importordet opptrer i opprinnelig engelsk flertallsform, f.eks. *bulkcarriers*, *posters*, *bits*, *takrails*, *terylene-slacks*, *workshops* og *airbags*.

I alle de nordiske språka er det større eller mindre innslag av slike *-s*-forekomster. En oversikt over andelen *-s*-former av importord som forekommer med flertallsending, er gitt i tabell 4.

Tabell 4: Importord med flertallsending og andel med eng. *-s*-ending

	<i>Antall importord med flertallsending</i>	<i>Antall av disse med eng. -s (%)</i>
<i>Islandsk</i>	ca. 40	4 (11)
<i>Færøysk</i>	29	9 (31)
<i>Norsk</i>	126	43 (34)
<i>Dansk</i>	166	42 (25)
<i>Finlandssvensk</i>		10
<i>Sverigesvensk</i>		76

Minst er innslaget i islandsk og færøysk. I islandsk omtales fire eksempler med *-s* (11 % av knapt 40 importord med flertallsform), men de står i hermetegn med adjektivet *svonefndar* ‘såkalt’ framfor. Dermed er det markert i teksten at disse ordformene er å

oppfatte som u-islandske. I færøysk er også forekomstene få: Av 29 flertallsformer er 9 med utenlandsk form, alle med flertall på *-s*, bl.a. *overheads*, *slides* og *headphones*.

I norsk er andelen ord med flertallsending 126, og blant disse forekommer engelsk *s*-pluralis i 43 tilfeller, som tilsvarer en tredel av forekomstene. To tredeler har norsk flertallsending. Heile 29 av *-s*-forekomstene gjelder *down(-)lights* i annonsetekster, videre fem belegg med *fans*, og ellers enkelttilfeller av en del andre *s*-former. Utvalget av ord med engelsk *-s*-flertall kan virke noe tilfeldig, særlig den store forekomsten av *down-lights* i ett avisnummer. På den andre sida er det mange av importorda som opptrer med norsk flertallsending, bl.a. *parkaser*, *satellitter*, *trailere*, *fasiliteter*, *carporter*, *spotter* (men ingen *spots*) og *oljerigger*. Der opprinnelig engelsk flertallsform er *-s*, ser importorda ut til raskt – og i regelen – å tilpasse seg norsk morfologi, dvs. i typen *satellites* > *satellitter*. Flertallsformer på *-s* forekommer sannsynligvis oftest i sammenheng med visse ikke-etablerte importord – jf. tilfellet *downlights*.

For denne variabelen oppviser den danske undersøkelsen om lag samme resultat som den norske, men siden beleggutvalget er så lite, må en være forsiktig med å dra slutninger. Mens det i norsk var en tredel av substantiva med flertallsending som hadde engelsk flertallsform, er den tilsvarende andelen i dansk en firedel, bl.a. *airbags*, *dreamgirls*, *drømmebodies*, *greenkeepers* og *filmbits*. I enkelte tilfeller forekommer det variasjon mellom dansk og engelsk flertallsform: *airguider/airguides*, *singler/singles* og *teenagere/teenagers*.

I svensk er det ifølge Mickwitz (denne boka) «inte helt självklart att betrakta plural-*s* som ett 'utländskt' morfem. *Svenska Akademiens Grammatik* betraktar *s*-pluralen i svenskan som en sjunde deklination, och man bör därför i någon mån se *s*-pluralen som integrerad i svenskans böjningssystem.» Svensk er det eneste nordiske språket der engelsk flertalls-*s* har blitt vurdert som en egen bøyingskategori, noe som kanskje gir oss mistanke om at dette forholdet har blitt oppfatta som et større «problem» i svensk enn i de andre nordiske språka. Mickwitz vil likevel «argumentera för att *s*-pluralen traditionellt har varit en främmande böjningsform i svenskan».

Andelen importord med «utländsk morfologi» er 3 % (104 belegg) i det sverigesvenske materialet, og bare 2 % (17 ordforekomster) i det finlandssvenske (Mickwitz, «Tillegg, tabell A og B», denne boka.) Det framgår ikke hvor mange av dem som er flertallsformer, men blant disse ordforekomstene er over halvparten (henholdsvis 76 og 10) belegg på *s*-flertall. Mickwitz (ibid.) poengterer – og dette er nok et viktig poeng i denne sammenhengen – at mange av disse orda er ikke-etablerte i svensk språk. Det dreier seg bl.a. om ord som *nuggets*, *business starters*, *dreadlocks*, *flares*, *masters*, *daytraders*, *events*, *oneliners*, *vans*, *airbags*, *happenings*, *rails*, *stripes*, *strips* og *bodyboards*.

Ut fra disse undersøkelsene i nordiske språk kan det være grunn til å hevde at spørsmålet om engelske flertallsformer først og fremst er et fenomen som er aktuelt for de skandinaviske språka, men omfanget av slike flertallsformer kan neppe kalles stort. Dessuten kan engelsk flertallsending oppfattes som en del av ordimportprosessen, slik Mickwitz påpeker, slik at nordiske flertallsendinger etter hvert overtar for den engelske når ordet integreres.

M5: -ing eller -ning

Denne variabelen er bare aktuell for språka dansk og svensk, der avleiinger med *-ning* oppfattes som det korrekte. I norsk er ikke M5 en aktuell variabel å undersøke, ettersom norsk har begge suffiksa (*-ing* og *-ning*) som aktuelle alternativer, og ikke noen preferanse for *-ning*, som f.eks. i svensk. Heller ikke i islandsk og færøysk er denne variabelen aktuell.

Både suffikset *-ing* og *-ning* brukes i dansk, og de omdanner danske verb til verbalsubstantiv etter visse regler (Andersen & Jarvad, denne boka).

«Suffikset *-ing* brukes fortrinsvis hvis verbet i sin grundform ender på *-n* eller *-r*, fx *kloning*. Hvis verbet i sin grundform ender på *-l*, brukes der nogle gange *-ing*, andre gange *-ning*. Er vokalen i verbet lang, brukes *-ing* fortrinsvis (*betaling*), er vokalen kort, brukes *-ning* fortrinsvis (*skylning*).» (Ibid.)

Det danske materialet har tilpassa form i *mobning* (9 forekomster), ellers er leksema *blending*, *booking*, *brainstorming*, *crowdsurfing*, *dancing*, *fistfucking*, *karting*, *rating*, *rebirthing*, *spanking* og *surfing* representert med mange ordforekomster etter engelsk mønster med *-ing*. «Mønstret er med andre ord noget broget, men som regel følger akklimatiserte lån hyppigere det danske mønster end ikkeakklimatiserte lån.» (Ibid.)

I det finlandssvenske importordmaterialet er det funnet 6 belegg på *-ing*-former. Dette gjelder leksema *ranking*, *timing* og *trading*. I det sverigesvenske materialet er det 27 forekomster med *-ing*-former, der *doping* står for de fleste belegga. Av andre forekomster nevnes *ranking*, *supertouring* og *tuning*.

*M6: Dobbeltkonsonant vs. enkelkonsonant, M7: Bruk av apostrof ved genitiv,**M8: særskriving/ sammenskriving av ord*

Disse morfologiske variablene er av forskjellige årsaker ikke aktuelle å vurdere. For M7 og M8 er materiale og forekomster for dem svært spinkelt og gir derfor ikke grunnlag for sikre konklusjoner. Når det gjelder variabel M6, er den mer naturlig å betrakte som en ortografisk faktor (konsonantvariabel), snarere enn som en morfologisk variabel – unntatt i dansk, jf. Andersen & Jarvad (i denne boka).

3.4. Oppsummering av morfologisk tilpassing

Gjennomgangen av delstudiene av morfologisk tilpassing av importord i de nordiske språka har vist at mye er felles, men at de nordiske språksamfunna på enkelte områder også er ulike når det gjelder hvordan – og i hva slags form – importorda kommer inn i skriftspråket og behandles eller tilpasses «språkinternt». Ikke alle språk åpner seg like lett for importord, og blant de nordiske er det til vanlig antatt at spesielt islandsk og til dels færøysk har de sterkeste restriksjonene, uten at tallgrunnlaget her kan stadfeste denne oppfatninga. Dersom vi ser på resultatet av undersøkelene for enkeltspråka som er med i undersøkelsen, islandsk, færøysk, norsk, dansk og svensk (finlandssvensk og sverigesvensk), er det naturlig å se på hoved-

kategoriene for morfologisk tilpassing (tilpassa, nøytral, ikke tilpassa) og hvordan ordforekomstene i det enkelte språket grupperer seg prosentvis innafor dem, slik tabell 3 viser. Det er forbausende ensarta resultater for alle tre hovedkategoriene i alle språka. For alle er det tale om 96–98 prosent importord som morfologisk er markert som tilpassa eller nøytrale, dvs. at bare 2–4 prosent av importorda i disse nordiske språka er markert som direkte ikke-tilpassa. Det er ikke urimelig å tolke dette i retning av at importordbruken i de nordiske språka foregår på en relativt friksjonsfri måte i det enkelte nordiske språksystemet. Det fins flere måter å tilpasse dem morfologisk på, og måter å introdusere importord på som ikke får importordet til å framstå i åpenbar konflikt med språksystemet. Dette kommer bl.a. til uttrykk gjennom den store andelen av ordforekomster i kategorien nøytral.

Dette kan tas som en indikasjon på at en også gjerne tilpasser importorda til det heimlige bøyningssystemet. Muligens er denne tendensen sterkest i islandsk og færøysk, og litt svakere i de skandinaviske språka. Ut fra de tall som framkommer i undersøkelsen av enkeltspråka, er det likevel ikke så lett på empirisk grunnlag å påstå akkurat det. Men for undersøkelsen av færøysk viser Simonsen & Sandøy til språkvitere som hevder at det i færøysk «kan forekomme, at man unnlader at bøye de fremmede ord eller beholder en fremmed endelse, men normalt prøver man at tilpasse fremmede ord til det færøyske bøyningssystem». Og forfatterne hevder at resultatene i tabellene dokumenterer at denne beskrivelsen stemmer.

For de morfologiske variablene er resultatene også for en stor del sammenfallende, særlig for M1 (tildeling av genus), der det kommer fram at en svært stor andel av substantivforekomstene er nøytrale i forhold til genusmarkering. For variabelen M2 (adjektivbøyning) var det også svært parallele resultater, men islandsk skilte seg ut med liten andel bøyde adjektiv. Spørsmålet om engelske flertallsformer på *-s* viste seg å skille de skandinaviske språka fra islandsk og færøysk, der innslaget av slike former var minst. Men omfanget av slike flertallsformer kan neppe kalles stort.

Det svenske språksamfunnet er her undersøkt for sverigesvensk og finlandssvensk separat. Ofte er det ikke store forskjeller som framkommer mellom dem, og Mickwitz (artikkel denne boka) karakteriserer skilnadene som små. Om forholdet mellom de to svenske språkvarietetene sier Mickwitz (ibid.):

«Också de neutrala importorden har en högre andel i det sverigesvenska materialet (17 %) än i det finlandssvenska (13 %). Rent allmänt tycks en högre andel av de sverigesvenska importorden vara morfologiskt neutrala, d.v.s. de är oböjda och fördelar sig i högre grad än de finlandssvenska importorden på kategori E och F. Eventuellt kan man här utläsa en tendens till ett mer normativt språkbruk i finlandssvenskan – man använder importord som är integrerade i svenskans böjningssystem, medan sverigesvenskan är mer öppen för tillfälliga lån som är svåra att integrera morfologiskt och morfosyntaktiskt och som därför hellre placeras i fraser där böjning inte krävs. [...] Skillnaden mellan språkvarieteterna kan skyllas på ländernas olika språkpolitik. Finlandssvenskan har av tradition hållit sig i den mer puristiska ändan, medan Sverige har varit mer öppen för språkförändringar och för utländskt inflytande.»

Dermed blir vi igjen minna om hvordan utenomspråklige faktorer som språkpolitikk i større eller mindre grad gir seg utslag i de språklige prosessene som importorda er en del av.

4. Ortografisk tilpassing

4.1. Ortografiske variabler

Utgangspunktet for de ortografiske variablene er en analyse utført av Anne-Line Graedler av engelske importord i norsk (Johansson & Graedler 2002: 164–66), og de tar derfor sikte på importord fra engelsk. I materialet forekom det også et mindre antall importord som ikke hadde engelsk som eksportspråk (f.eks. internasjonale, franske, spanske osv.), og enkelte av disse orda blei registrert som ikke tilpassa, sjøl om de ikke kom i «konflikt» med de oppsatte variablene. De til sammen 37 ortografiske variablene er basert på ortografiske trekk i de nordiske språka, og de består av 21 variabler som gjelder vokaler og vokalkombinasjoner (V-variabler), og 16 som gjelder konsonanter og konsonantkombinasjoner (K-variabler).

Ulike nordiske språk har en egen forståelse av og tradisjon for hva som er det nasjonale settet av bokstaver. Dette varierer mellom språka som er undersøkt, slik at eventuelle skilnader i forhold til det engelske bokstavsettet kan være større eller mindre. Av de nordiske språka er det nok de skandinaviske som har størst samsvar med det engelske bokstavsettet – litt mindre for norsk enn for svensk og dansk, ettersom bokstavene *c* og *x* ikke oppfattes som del av det norske bokstavutvalget. Færøysk og islandsk har sannsynligvis de fleste bokstavavvika fra engelsk, spesielt på grunn av de mange «ikke-engelske» vokaltegna. Simonsen & Sandøy (artikkel denne boka) sier dette om det færøyske bokstavutvalget:

«Det færøyske alfabet, som fandtes i læsebogen *Pisubókin* fra 1958, var *a, á b, d, ð, e, f, g, h, i, í, j, k, l, m, n, o, ó, p, r, s, t, u, ú, v, x, y, ý, æ, ø*. I forhold til det danske alfabet er *c, q, w, z* og *å* ikke med, men i tillegg har vi diftongene *á, í, ó, ú* og *y*.»

I tabell 5 er det gitt en oversikt over vokalvariablene og i tabell 6 en oversikt over konsonantvariablene som blei brukt av prosjektgruppa i B1-undersøkelsen (litt forenkla i forhold til tegn og eksempler):

Tabell 5: Vokalvariabler – ortografisk tilpassing av engelske vokaler

<i>Variabel</i>	<i>Engelsk stavemåte</i>	<i>Engelsk uttale</i>	<i>Eksempler</i>
V1	a	[ə]	fan
V2	a	[ɛ]	racism
V3	ai(gh)/ay/ea	[ɛ]	e-mail, stayertype
V4	a	[ʌ]	squash
V5	o	[ʌ]	boxer
V6	aw/a/o	[ʌ ⁺]	score
V7	au	[ʌ]	exhaust
V8	e/ea/ee/ey/ ie/u/a/y	[ɪ(ʌ), I↔]	collic, handsfree, medley
V9	are/air	[ɛ↔]	airbag, au pair
V10	ea	[ɛ]	head
V11	er/or	[↔]	entertainer
V12	a	[↔]	dungaree
V13	er/ir/ur	[ɛ ʌ]	flirt
V14	i/ic/igh/ui/	[ɑ]	drive-in, design
V15	o/ou/u	[ø]	punk
V16	o, oa, ou	[↔Y]	toast
V17	ou/ow	[↔Y]	show, bowling
V18	ou/ow	[ɑY]	power, downlights
V19	oi/oy	[ɪ]	oil carrier
V20	oo/ui/iew	[(ø)ʊ]	snøscooter, cruise
V21	ou/oo	[Y(↔)]	booking, tourist

Tabell 6: Konsonantvariabler – ortografisk tilpassing av engelske konsonanter

<i>Variabel</i>	<i>Engelsk stavemåte</i>	<i>Engelsk uttale</i>	<i>Eksempler</i>
K1	c	[s]	center
K2	c, ch, ck	[k]	cabin cruiser
K3	qu	[kw]	squash
K4	ch	[tʃ]	touch
K5	tch	[tʃ]	ketchup
K6	sh	[ʃ]	show
K7	g	[dʒ]	budget
K8	j	[dʒ]	judo
K9	g	[g]	game
K10	gh, ph	[f]	tough
K11	th	[b]	thriller
K12	w	[w]	twist
K13	x	[ks]	sex
K14	y	[j]	yoga
K15	z	[z]	blazer
K16	enkel/dobbel konsonant		pop, strip, bag

4.2. Ortografisk tilpassing – oversikt

Importorda er i første omgang blitt inndelt i tre hovedkgrupperinger (tilsvarende inndelinga for morfologi): 1. ortografisk tilpassa, 2. ortografisk nøytrale og 3. ortografisk utilpassa importord. I den første kategorien fins tilpassa importord med en ortografi som er blitt endra slik at den svarer til den nasjonale uttalen, f.eks. norsk *senter*. Kategori 2 inneholder importord med «nøytrale» vokaler, konsonanter eller grafemkombinasjoner, dvs. at skrivemåten er den samme både i engelsk og i det enkelte nordisk språket, f.eks. *simulator*. Den tredje kategorien består av ord med bibeholdt engelsk skrivemåte, som i *cabin cruiser*. I tabell 7 er det gitt en oversikt over den prosentvise fordelinga blant de tre hovedgruppene av ortografisk tilpassing.

Tabell 7: Oversikt over ortografisk tilpassing (i prosent)

	<i>Ortografisk tilpassa importord</i>	<i>Ortografisk nøytrale importord</i>	<i>Ortografisk ikke- tilpassa importord</i>
<i>Islandsk</i>	48	24	28
<i>Færøysk</i>	13	44	43
<i>Norsk</i>	44	14	42
<i>Dansk</i>	7	26	67
<i>Finlandsvensk</i>	23	50	36
<i>Sverigesvensk</i>	17	47	36

Det språket som har størst andel importord med utenlandsk ortografi, er dansk, som samtidig har den minste andelen av ortografisk tilpassa importord. Dette er kanskje ikke så overraskende når en kjenner til den språkpolitiske situasjonen i Danmark. Dansk er det nordiske språket der det er vist størst forsiktighet og tilbakeholdenhet når det gjelder endring av skrivemåter i importord. Dette understrekes også av Andersen & Jarvad (artikkel denne boka) i forbindelse med undersøkelsen av tilpassinga av danske importord:

«Undersøgelsen af engelske importords tilpasning til dansk ortografi har bekræftet at engelske importord som regel beholder deres oprindelige ortografiske struktur når de anvendes i dansk. Størstedelen af importordene bliver således indlånt i neutral form (dvs. hvor den engelske og den danske skriftform stemmer overens) eller i utilpasset form (hvor fremmede bogstaver og bogstavkombinationer er bibeholdt). Så godt som ingen af de engelske vokaler er i undersøgelsen blevet tilpasset dansk, mens knap en femtedel af konsonanterne er blevet tilpasset. Her er dette især tilpasningen af *c*, *ch* og *ck* til *k* der dominerer.»

Islandsk og norsk er de språka som har størst andel ortografisk tilpassa importord (men norsk har også en stor prosentdel ortografisk ikke-tilpassa ord, og tilsvarende mindre i nøytral-kategorien). Dette er neppe heller noe overraskende resultat – igjen er det naturlig å vise til språkpolitiske føringer i de to landa. På den andre sida over-

rasker det litt at færøysk har en så beskjeden andel ortografisk tilpassa, og en så høy andel ortografisk ikke-tilpassa importord.

For de to svenskspråklige varietetene er det ingen klare forskjeller. Både finlandssvensk og sverigesvensk har høge verdier i ortografisk nøytral-kategorien. Når en sammenlikner med de to andre skandinaviske språka dansk og norsk, ser en at andelen importord med utenlandsk skrivemåte i begge svenskvarietetene er mindre enn i norsk, og langt mindre enn i dansk. Internt for de to svenskvarietetene gjelder at det er finlandssvensk som har en klart mindre andel av ortografisk ikke-tilpassa importord (faktisk på nivå med islandsk) enn sverigesvensk, henholdsvis 27 % og 36 %. Om resultatene for den svenskspråklige undersøkelsen av ortografisk tilpassing sier Mickwitz (artikkel denne boka):

«Når det gjelder den ortografiska anpassningen är den kvalitativa skillnaden mellan sverigesvenskan och finlandssvenskan mindre – även om andelen ortografiskt anpassade ord är högre i det finlandssvenska (23 %) än i det sverigesvenska (17 %) materialet. De två olika materialen uppvisar i stort samma ordtyper som är ortografiskt integrerade – vilket naturligtvis har att göra med att finlandssvenskan till 100 % följer den allmänsvenska stavningsnormen. Den stora skillnaden mellan materialen ligger i andelen importord med engelsk stavning; det sverigesvenska materialet har en mycket högre andel (35 %) än det finlandssvenska (24 %). Detta speglar samma tendens som för morfologin; att de finlandssvenska journalisterna i högre grad använder importord som är anpassade till svenskan och därmed skriver enligt en strängare språknorm än de sverigesvenska.»

Også i sammenheng med ortografisk tilpassing og ortografisk praksis blir faktorer som språkpolitisk innstilling og språknormholdninger i det aktuelle nordiske språksamfunnet trukket inn og tillagt vekt.

4.3. Ortografiske anstøtssteiner – vokaler

Når en for hvert enkelt av de nordiske språka studerer importordmaterialet med tanke på ortografisk tilpassing eller ikke-tilpassing, kan det være spesielle ortografiske tegn eller kombinasjoner av tegn som slår sterkere ut i ett språk enn i andre – og i forhold til språklig tilpassing og integrering på et vis fungerer som en slags «anstøtssteiner». For nærmere detaljer om enkeltspråka viser jeg til artiklene i denne boka. Her blir bare de vokalvariablene med flest belegg i hvert språk omtalt, og jeg viser til oversikten i tabell 8.

De utilpassa importorda i islandsk gjelder særlig V-variablene 2, 8, 15 og 16, som sammenlagt står for to tredeler av de utilpassa ordforekomstene, men som også oppviser mange tilpassa forekomster. V2 er engelsk *a* med uttalen /ei/, bl.a. med mange eksempler med *station(bill)* 'stationcar'. Eksempler på utilpassa (men også mange tilpassa) importord for V8 er *beat*, *freelance*, *remix* og *business*. Ordformer der V15 dels er tilpassa, dels utilpassa, er *pöbb* 'pub', *plögga* (eng. *plug*) og *bömmur* (eng. *bummer*), *fönk* vs. *funk* og *müffins* vs. *muffins*. V16 gjelder diftonguttale i bl.a. *kólk* 'coke' og *bingó* 'bingo'.

Færøyske eksempler på utilpassa vokaler gjelder i halvparten av tilfella to variabler: diftonguttalen i V3 (med eksempler som *container* og *mail*) og V14. I V14 (f.eks. *design*) er det ikke brukt færøyske skrivemåter, sjøl om det ville ha vært mulig å velge skrivemåte i samsvar med uttalen i færøysk.

Vokalvariabler med flest utilpassa belegg i norsk er diftonguttale i V3 (bl.a. *e-mail*, *stayertype*) og V14 (*drive-in*, *design*). I V20 dreier det seg om norsk skrivemåte med *u* istedenfor engelsk bokstavering, bl.a. i *snøscooter* og *cruise*. Disse tre vokalvariablene står for to tredeler av forekomstene under ikke-tilpassa vokaler.

I dansk, som er språket med klart mest utilpassa ortografiske forekomster, står fire vokalvariabler for nær to tredeler av belegga på utilpassa importord. Dette er V-variablene 8, 14, 15 og 16. Her er Andersen & Jarvads (artikkel denne boka) kommentarer til forekomstene under disse variablene:

«V8 omhandler engelsk *e*, *ea*, *ee*, *ey*, *ie*, *u*, *a* og *y* der i engelsk tale gengives [iə, i(:), i]. Her er der i alt 196 ordforekomster, og 165 forekomster er utilpassede, fx *beat* og *fleece*, mens 31 forekomster er neutrale, fx *hippier* og *polyamid*. [...] V14 omhandler *i*, *igh*, *ie* og *ui* der gengives [ai]. Her er der 65 utilpassede ordforekomster fra materialet, bl.a. *deadline* og *design*, og 55 neutrale ordforekomster, bl.a. *profil* og *mikro*. Den neste variabel, V15, omfatter skriftens *o*, *ou* og *u* der i talen gengives [ø]. Denne variabel omfatter 67 utilpassede ordforekomster, fx *brunch* og *cover*, og 23 neutrale ordforekomster, bl.a. *kult* og *ultimativ*. Variabel V16 omhandler *o*, *oa* og *ou* der i udtalen gengives [əu]. Denne variabel er representert ved 50 utilpassede ordforekomster (bl.a. *coated* og *cross-over*) og 87 neutrale, deriblandt *asbestose* og *bingo*.»

I det sverigesvenske materialet er det større spredning blant variablene med over 10 % belegg. V1, V3, V8, V14 og V20 har alle mellom 10 og 17 % av forekomstene av utilpassa vokaler, men i sverigesvensk fins det ellers ett eller flere belegg på svært mange av V-variablene. For V1 (*æ*-uttale av engelsk *a*) er aktuelle eksempler *action*, *backpacker* og *backsaver*, for V8 *freelancer*, *freak*, *handsfree* og *leasing*, og for V14 *design*, *fight*, *sideboard* og *widescreen*. Det finlandssvenske materialet er langt mer begrensa enn det sverigesvenske, men forskjellene er ikke så store. «Rent generellt oppvisar det finlandssvenska och det sverigesvenska materialet stora likheter vad gäller ortografisk anpassning av vokaler» (Mickwitz, artikkel denne boka).

Denne korte gjennomgangen av vokalvariabler som gir størst utslag på utilpassa forekomster i de nordiske språka, har vist at enkelte av variablene gjelder mer enn ett nordisk språk. V14 finner vi i fire språk: færøysk, norsk, dansk og svensk (både finlandssvensk og sverigesvensk). Variabler som gjelder tre språk, er V8 (islandsk, dansk og begge varietetene av svensk), og V3, som gjelder færøysk, norsk og sverigesvensk). Dermed kan vi oppfatte disse variablene som merkbare utslag av ulikheter i skrift- og uttaleforhold mellom vokalsystemet i engelsk og i nordiske språk.

I tabell 8 er det satt opp en oversikt med prosenttallet for forekomster for de mest beleggrike V-variablene. Det er her tatt med variabler som har en beleggandel på minst 10 %. På grunn av stor spredning i finlandssvensk er også variabler med mindre enn 10 % belegg tatt med her, slik at de til sammen dekker over halvparten av forekomstene av ikke-tilpassa vokaler.

Tabell 8: Vokalvariabler – ortografisk ikke-tilpassa engelske vokaler (i prosent)

Variabel	Engelsk stavemåte	Engelsk uttale	Isl.	Færøysk	Norsk	Dansk	Sv.- svensk	Finl.- svensk
V1	a	[Ø]					12	6
V2	a	[ɛI]	18					7
V3	ai(gh)/ay/ea	[ɛI]		36	18		17	
V8	e/ea/ee/ ofl.	[i(ʷ), I↔]	22			16	17	8
V9	are/air	[ɛ↔]						10
V14	i/ie/igh/ui/	[αI]		14	20	11	15	18
V15	o/ou/u	[ø]	14			11		
V16	o, oa, ou	[↔Y]	19			24		
V18	ou/ow	[αY]						5
V20	oo/ui/iew	[(ø)ʷ]			29		10	

4.3. Ortografiske anstøtssteiner – konsonanter

Konsonantvariablene er færre enn vokalvariablene, og uttaleforskjellene mellom engelsk og nordiske språk er noe mindre når en sammenlikner konsonantsystemet i engelsk med vokalsystemet. I tabell 9 er det gitt en samla oversikt over prosentdel forekomster for noen K-variabler for hvert språk, og de seinere omtalte variablene K2, K13 og K16 er markert med skyggelagte linjer.

Tabell 9: Konsonantvariabler – prosentdel ortografisk utilpassa engelske konsonanter

Variabel	Engelsk stavemåte	Engelsk uttale	Isl.	Færøysk	Norsk	Dansk	Sverige- svensk	Finl.- svensk
K1	c	[s]		13		17		
K2	c, ch, ck	[k]	43	23	26	23	51	25
K12	w	[w]	12					
K13	x	[ks]		34	60	44		
K15	z	[z]						13
K16	enkel/dobbel konsonant		22	17			32	52

I islandsk er det funnet en del belegg på importordforekomster som er utilpassa på grunn av konsonantulikheter med engelsk. 45 av 69 belegg gjelder de to variablene K2 (eng. *c/ch/ck* for /k/) og K16, som er kort (enkel) konsonant etter kort vokal. Begge K-variablene har også et større antall belegg på tilpassa importord. K13 (eng. *w*) har 8 belegg. Eksempler på K2 er *rock* ved sida av *roke*, *kick* og *kikk*, *clean* og *klin*, *bacon* og *beikon*, og *comeback*. For K16-variabelen nevner Ásta Svavarsdóttir (artikkel

denne boka) at det fins flere tilfeller der engelske ord har fått skrivemåte med dobbel konsonant etter islandsk mønster: «Som eksempler på tilpassede ordformer kan nævnes *popp* ‘pop’, *bedd* (eng. *head*), *gigg* (eng. *gig*), *djobb* ‘job’, *bögg* og *bögga* (eng. (*to*) *bug*) osv.»

De aller fleste eksempla i færøysk på utilpassa importord som skyldes konsonantsystemet, fins under variablene K1, K2, K13 og K16. Både K1 og K2 gjelder bokstaven *c* i engelsk, men i K1 er *c* forutsatt uttalt /s/. Eksempel på færøysk tilpassing er *rasistiskur*, et annet eksempel der *c* er brukt etter engelsk mønster, er *receptionistar*. K2 er representert med mange eksempler både på tilpassa og utilpassa former, bl.a. *plastic/plastik* og *truck/trukke*. Annerledes enn i islandsk definerer færøyingene bokstaven *x* som en ikke-færøysk bokstav. Denne variabelen (K13) har mange belegg under utilpassa forekomster, f.eks. *bauxit*. Men tilsvarende som i islandsk er variabelen K16 aktuell også for færøysk, sammenlikn det utilpassa importordet *jet-set* med det tilpassa *faxprogramm*.

I norsk er det to variabler som står for heile 86 % av belegga på utilpassa forekomster: K2 og K13. Eksempler på K2 er *cruise*, *calling*, *carport* og *handicappede*, for K13 bl.a. *(tele)fax* og *sex*.

Dansk skiller seg noe fra norsk. Fire K-variabler i dansk dekker 93 % av forekomstene av utilpassa former, det er variablene K1, K2 og K13. Disse tre variablene er det gitt flere eksempler på i avsnitta over.

I svensk utgjør registrerte konsonantbelegg for utilpassa ordforekomster for de to variablene K2 og K16 77 % i finlandssvensk og 83 % i sverigesvensk. En relativt beskjeden mengde utilpassa ordforekomster fins også for K-variablene K1, K4 (skrivemåten eng. *ch* som i *cha-cha-cha* og *champion*) og K15 (skrivemåten eng. *z(z)* som i *jaz_z*, *piz_za* og *z_oom*). Når det gjelder den beleggrike variabelen K2 for utilpassa ordforekomster i svensk, er det grunn til peke på at det fins om lag like mange belegg på denne variabelen under tilpassa ordforekomster, og det forekommer flere ordtyper med alternativ stavemåte i materialet, f.eks. *disco/disko* og *musical/musikal*. For øvrig uttaler Mickwitz (artikkel denne boka) at det er «mycket svårt att hitta skillnader mellan finlandssvenskan och sverigesvenskan i fråga om anpassning av konsonantlj_ud».

Denne oversikten over de K-variablene som står for de fleste belegga av utilpassa ordforekomster, har vist enkelte forskjeller og variasjoner mellom de nordiske språka. For alle språka utgjør K2 med engelske *c*-skrivemåter (for uttalt /k/) en av de mest beleggrike K-variablene for utilpassa ordforekomster. K16 (enkelt konsonant istedenfor dobbelt) er en tilsvarende markant K-variabel for islandsk, færøysk og svensk (begge varietetene). At variabelen ikke spiller tilsvarende rolle for dansk, er ingen overraskelse, ettersom dansk skrifttradisjon tilsier at konsonant i final stilling i ordet skrives enkelt, mens dobbelskriving i tilsvarende posisjon i ordet er regelen i de andre nordiske språka. En tredje K-variabel er K13 (skrivemåte med eng. *x*), som er en av de mest beleggrike K-variablene for utilpassa ordforekomster i færøysk, norsk og dansk. På grunn av en annerledes bokstaveringsstradisjon på dette punktet i islandsk og svensk, slår ikke denne variabelen ut i de to språka. Også variabelen K1 (eng. *c* med uttalen /s/) er en beleggrik K-variabel for utilpassa ordforekomster i færøysk og dansk.

5. Avslutning

Som vist for alle språka er så mye som 96–98 % av de moderne importorda markert enten som morfologisk tilpassa eller morfologisk nøytrale, og bare 2–4 % av importorda i de nordiske språka framstår som direkte ikke-tilpassa. Dette har blitt tolka som at importordbruken i de nordiske språka foregår på en relativt friksjonsfri måte i det enkelte nordiske språksystemet.

Det fins flere måter å tilpasse importord morfologisk på, og det fins måter å introdusere importord i språket på som ikke får importordet til å framstå i åpenbar konflikt med det nasjonale språksystemet, noe som bl.a. kommer til uttrykk gjennom den store andelen av ordforekomster i kategorien nøytral. For dansk er prosentdelen av morfologisk ikke-tilpassa importord 4, for de andre språka 2 eller 3. Det at dansk har en litt større prosentandel ikke-tilpassa importord enn de andre språka, er mest sannsynlig et utslag av den «åpne» og lite restriktive danske språkpolitikken.

Av morfologiske forhold som blei undersøkt, viser resultatene for tildeling av genus av importorda at en stor del av substantivforekomstene er nøytrale i forhold til genusmarkering. For adjektiva er forholdet et annet: Her har språka en stor andel forekomster som viser bøydd form (men mindre i islandsk), noe som kan tolkes som at importord som tilhører ordklassen adjektiv, lett innpasses og integreres i nordiske språk. Verbalformer som engelsk preteritum på *-ed* (f.eks. *booked*) er nesten fraværende i språka som er undersøkt, og er dermed en verbalkategori som ikke ser ut til å påvirke nordiske språk. Derimot er forekomstene flere av engelske flertallsformer på *-s*. Her skilte de skandinaviske språka seg ut i forhold til islandsk og færøysk, som hadde minst innslag av slike flertallsformer.

Undersøkelsen av morfologisk tilpassing av importord i nordiske språk viste at mye er felles, men at de nordiske språksamfunna på enkelte områder også er ulike når det gjelder hvordan – og i hva slags form – importorda kommer inn i skriftspråket på og der behandles eller tilpasses «språkinternt». Ikke alle språk åpner seg like lett for importord, og det er vanlig oppfatning at spesielt islandsk og til dels færøysk har de sterkeste restriksjonene i så måte, men uten at det kan leses ut av denne undersøkelsen.

Ortografisk tilpassing av importorda blei undersøkt på grunnlag av ei rekke vokalvariabler og konsonantvariabler med tanke på ulikheter i forhold til engelsk skrivemåte og uttale. Også for denne delen av undersøkelsen blei importorda inndelt i tre hovedgrupperinger (tilsvarende inndelinga for morfologi): 1. ortografisk tilpassa, 2. ortografisk nøytrale, og 3. ortografisk utilpassa importord (dvs. med bibeholdt engelsk skrivemåte).

Det språket som har størst andel importord med utenlandsk ortografi, er dansk, som samtidig har den minste andelen av ortografisk tilpassa importord. Dansk er det nordiske språket der det er vist størst forsiktighet og tilbakeholdenhet når det gjelder endring av skrivemåter i importord. Islandsk og norsk har størst andel ortografisk tilpassa importord, noe som også kan settes i sammenheng med de aktuelle språkpolitiske føringene i Island og Norge. For vurderinga av andel ortografisk utilpassa importord i hvert enkelt nordisk språk skal en likevel være oppmerksom på den forskjellen som består i ulikheter mellom de nordiske språka når det gjelder utvalget av det enkelte språksamfunnets «heimlige» bokstaver. Slike variasjoner har naturlig

nok betydning for hva slags – og hvor mange – ord som vil bli oppfatta som ortografisk tilpassa i det enkelte språket.

En vokalvariabel som gir stort utslag på tilpassa forekomster i de nordiske språka, er uttale- og skriftforskjellen mellom engelsk og nordiske språk i ord som *drive-in* og *design*, der nordiske språk ville ha bokstavert på en annen måte i forhold til uttalen. Andre tilfeller gjelder diftonguttalen i engelske ord som *e-mail*, *stayertype*, og *i*-uttalen i engelske ord som *freelancer* og *fresk*.

De undersøkte konsonantvariablene påviste enkelte forskjeller og variasjoner mellom de nordiske språka. For alle språka utgjorde engelske *c*-skrivemåter (for uttalt /k/) en av de mest beleggrike konsonantvariablene for tilpassa ordforekomster. Det var også mange forekomster av skrivemåten med enkelt konsonant istedenfor dobbelt i utlyd etter vokal, f.eks. engelsk *hot*, *web*. Her skiller dansk seg ut blant de nordiske språka ved å praktisere samme skrivemåte som engelsk, slik at skrivemåtene er nøytrale. En tredje konsonantvariabel gjelder skrivemåten med engelsk *x*, som markerer klar forskjell for færøysk, norsk og dansk. På grunn av en annerledes bokstaveringsradisjon på dette punktet i islandsk og svensk, slår ikke denne variabelen ut i de to språka. Også engelsk *c* med uttalen /s/ kan nevnes blant markørene av ikke-tilpassa konsonanter.

Undersøkelsen av tilpassing av moderne importord i bøyning og skrift i de nordiske språka har gitt flere interessante resultater og nyttig dokumentasjon når det gjelder opptak av i første rekke engelske importord i vår tid. Den har gitt oss mer presis kunnskap om omfanget av og hastigheten på hvert språks ordimport, og har vist hva som er felles tendenser og hva som skiller de nordiske språksamfunna i en viktig språklig utviklingsprosess. I tabell 10 er det gitt en samla oversikt over prosentis del av tilpassa importord og tilsvarende for ikke tilpassa importord i hvert enkelt språk som er undersøkt. (Legg merke til at prosentandelen for 'nøytral' her er uteatt.)

Tabell 10: Morfologisk og ortografisk tilpassing i nordiske språk (i prosent)

		Islandsk	Fær- øysk	Norsk	Dansk	Sverige- svensk	Finl.- svensk
Morfologisk tilpassing	Tilpassa	59	53	43	59	55	62
	Ikke tilpassa	2	2	3	5	3	2
Ortografisk tilpassing	Tilpassa	48	13	44	13	17	23
	Ikke tilpassa	28	43	42	59	36	27

Hvert enkelt nordisk språksamfunn har sine tradisjoner og sin egen praksis i tilpassing av importord. Resultata minner oss om at utenomspråklige faktorer som språkolitikk og språkpolitiske føringer i større eller mindre grad også gir seg utslag i de språklige prosessene som importorda er en del av.

Referanser

- Chrystal, Judith-Ann. 1988. *Engelskan i svensk dagspress*. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 74.) Stockholm: Esselte studium.
- Clausén, Ulla. 1978. *Nyord i färöiskan. Ett bidrag till belysning av språksituationen på Färöarna*. Stockholms Universitet. Stockholm
- Jarvad, Pia. 1995. *Nye Ord – hvorfor og hvordan?* København: Gyldendal.
- Johansson, Stig & Anne-Line Graedler. 2002.: *Rocka, hipt og snacksy. Om engelsk i norsk språk og samfunn*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Svenska språknämnden (utg.). 1986. *Nyord i svenskan från 40-tal till 80-tal*. Stockholm: Norstedts.
- Zakariassen, Peter. 1994. Eg dvøljist við tøl. I: *Sýnisstubbar*, s. 91–93. Tórshavn.